

Эсепте чыгарылы

Федеральный миграция службаны Къабарты-Малкър Республикада Управлениыы бу кюнде 2014 жылы итгарын чыгарганды, келер заманга борчла белгилегенди. Анга аталган жылдыкта КМР-ни Экономика эмда жамауат кюркюууузулук-ну советни Секретары Руслан Ешугаев, Россейни ФСБ-сыны КМР-де Управлениыыны начальниги биринчи орунбасары полковник Михаил Филмонов, КМР-де иш илени министр орунбасары Козбек Татиев, ФСИН-ни КМР-де Управлениыыны таматасы Мухамед Маржохов кыатшандыла.

Борчларын тынгылы толтургъанлагъа - бюсюреу къагъытла, грамотала

Биттирланы Ханифаны саугадылдыла.

Жыйлынуу башлай, бу ведомство башчысы кулпулун толтурган Мурад Теншев республикада миграция бла байламы халгъа дайым да уллу эс бургулганын, бери келгенни, мындан кеткенни да саны кибегинен, аны сылтаулардан бири уа ишчилек болганын белгилегенди. «Иши жерлиби алай кеп болмаганыларында да кырамай, Узбекстандан, Азербайджандан, Къазахстандан, Таджикистандан, Армениядан, Украинадан, Россей Федерацияны субъектлеринде да адамла кеп санда келгенди. Ол а нени кйргозтеди: бизде жашуу болуула игердедиле, тыш кыраллы иши кызола учууракдыла, жамауатыбыз тюзумлодо» - дегенди.

Доكلات республикада миграция болум 2013 жыл бла белгилешгенде, ити да толленгини чертип айтханды. Алай бла 2014 жылда мындан кеткенлени саны 5378 адамгъа жетгенди. Ол а 866 адамгъа азды. Келгенлени саны уа 2359 болганды. 154 адамгъа кеп. «Бу жолгъа бери тышындан келгенлени асламысы тыншылары, жуукъ адاملары чакырып келгендиле, ол себеден экономика болуму ити белгилешиле эмда андан анылаулары болгандыла. Асламысы законгана бойсунгандалыла, алай алааны араларында мында туруну жуоруклары бузуклуукъ этгенле лубоодоле. Бири-бирлерини болжалы халда турган жерлеринде регистрацилары жокъду, бери келгенлери сылтау бла этген ишлери бирге келишмейдиле, заманлары жетип, кетпеш да бардыла» - дегенди ведомствону башчысы.

Ол айтханда кере, республикада миграция болумда уллу

кезуйеринде миграция закондательствогъа республиканы жеринде битуде да 7861 бузуклуукъ этигени ачыкналганды, аладан жыйырма бешини тыш кыраллы гражданды этгенди. Ол 0,3 проценти тутарды. Болса бу керимдо тыш кыраллы гражданды республикада кримингол болумгъа артык уллу хаталары жетмегини кйргозтеди.

Россей Федерациягъа келгеле сойегинени сайлау жапы бла ишге да уллу магына бериле. Алай бла тыш кыраллыла иши кесегине эркинлик беримей къалганды.

Мурад Теншев Украинадан келген граждандыны юсюнден да энчи тохтап айтханды. Жылы башындан бери ишлерге патент алып ючюн деп юч адам, болжаллы халда республикада жашаргъа эркинлик алып ючюн, тогузуууула документтерин бергенди, эркинлик алганыны саны жыйырма бла экидиле, мында жашаргъа сойегини билдирип бир адам, эркинлик алганы да бир адам, Россей Федерацияны жандонствосун алгъаргъа сойегинени саны юч, болжаллы халда убуежище алганыла бел болгандыла.

Жыйлында Руслан Ешугаев да селешгенди. Ол байыл Улуу Ата журт урушда Хорамны 70-жыллыгы белгилениринги, ол жетип келгени, анга хар самда да ишленген жеринде тийишиси хазырлангъа кереклисине эсеп салганды. Андан сора КМР-ни Башчысы Юрий Кокорун атындан ведомствода кеп жыллына жетишимли кулпулкъ этгенлени бир къауумуна, ол санда Курданланы Марияхта, Бабугоев Назирге, Панфиленко Натальягъа бюсюреу къагъытла бергенди. РО-ни Миграция службасыны таматасы Константин Ромадановский къол салгъан сыйлы грамотагъа управлениыны прес-службасыны таматасы Биттирланы Ханифа тийишли болганды.

Управлениыны сыйлы грамоталары бөлүмлени таматалары Михаил Устименкогъа, Бугоев Александрга, миграция контроль бөлүмюнде ишлегенлеге да жетгенди.

Россейни Федеральнай миграция службасыны Кыбарты-Малкърда Управлениыны башчысы полковник Александр Белогленген борчланы хазна къалмай барысы да тынгылы тамалангандыла деп, таукел айттыргъа болукду. Оночула аны ишине ырызсы болгандыла.

ХОЛАЛНЫ Марзия, Сурталаны автор алганды.

ЖУРНАЛИСТНИ ДЕФТЕРИНДЕН «Сиз театры менча сюемисиз?..»

Нами Барону ролюнда

1990 жыл Москва. ГИТИС. Афганлы студия актёр усталыкдан экинчи береди. Студентле пьесалардан озюкле кйргозедиле. А. С. Пушкинин «Скупой рыцарь» деген трагедиясында Нами Барону сыфаты ойнайды. Чыгармада иш Испанияда барды.

Сахнада беш - алты юбор. Актёр кырауучу эм жуукъ турганы юсюнде аяклары да тюбюне жыйыл отурады. Ол кырат, кызыган Барону молотугу өз тылчине айтты. Нами артык, назик жашды. Актёрча, бир торлоу грим этип, бетин торлендирмегенди. Аны торлендир кереги да болмаз. Ол жаш адам болганыгъа, бетини жайырыны, кара сакылаы, теренден кыраган жашил келери улайган адамгъа ушатадыла. Жашны бир заманда ашыгыр кермеине. Къчанан да сабырлыкъ биригеди.

Барону сыфатын ачыкыла да актёрну юсюнде болган ышлана - бары да болушандыла. Аны актыларын тюбюне жыйыл отурганы, юсюнде афганлы жыйылган кент кичеге чыгуу келгеи - бары да устала пьесаны Намини кесине жуукъ култургъа, психологиягъа келиширгенлери шартлары болганды. Къчанан жаны ачыч бла тенг, жашындан эсе алтыны алгъа салгъан афганлы къартны сыфатын кйргозтеди.

Востокну халкъларыны, адышмай, хар сёзю да бааманга салып айтканылар хар сёзге энчи -юч магына бере билгенлери эртенден белгилди. Студентни ишинде ол да кйрөөнди.

Нами кибюрюню сыйлады, сыйлайды, хар сёзю да музикагъа салынганына уштыладе. Пьесаны билмеген, афган тилин анылмаганы да тюбюнюрокто къарт Барон ол кибюрюне кеп болмай сатпаны саклаганына. Аланы сыйла - сыйлай, жырын тохтамай эди актёр. Олтургъанлай, бир аламот тыш кйрөгена, келерин да къысхаллай, Барон «алтын» ачыла бла ойнап баштады. Онг кюпюндон солна кырады, солундан онуга кытардыла. Аланы бетине жуукъ этеди, эрлеринде жетидери. Сойегине жыр такътанайды аны молотугу.

Сора ахчаланы башындан экише куйду. Бирлери аны юсюне тошдоле, бирсилери уа, темир кибюрге тийип, музикагъа эшитиледи. Ол таукелде Намини - Барону - жашил келери жандыла. Барон насылы эди, бек насылы. Алай ол ёмюру

Жазуучулукъ иш бла кюрешгенлени кёбюсю, баям, кйрген, зшитген сейр ишлени жазып турган кызыкълары болур. Ол одет менде эртенден барды. Юде къагъытларды кырап, аллай дегерлерге къысало, кёбюм уштатас: «Бир жуукъ жарар», - деп къомам, бирде уа жыртас да отуучуам.

Эсимди, артык да бек жараткан театр оюнланы аламот суратларын унутуп къомам ючюн, дефтериме жазса турганын. Алай былану уа къагытха къачан тошоргоме, эгералымда. Экинчиш, поэтилин, эки торлоу жазылганды. Ючюнчюсо бла до бир тайлы ишлерни кйрөөнди. Былада афганлы, тувалы, малкърлы актёрланы ишлерин суратларга итингенме. Ала, крти да, аламот онола эдиле. Жаланда къошарыгым, театры тили фахмулу эсе, ол къайсы миллетте да анылашымды.

Газет окуучулугу да была сейр боюула деп ышанам.

Кесинден, жангыз жашындан да аял жыйган ачысы ючюн аны кюпюндан жоюлугу да севиле эди нассылыгъында, жырында, аузында...

Анча жылдан сора да ол кюннегъа, афган студияны ишин эсере, бу ачыкыгъа тошоргоме крти литература миллетликни билмеиди, крти фахму да ол литератураны ачыкларгана не заманда да керек шартла, амалла табарукыды. Нами Пушкинин Барону ачыклаганына.

Сахнада - Чаринш
1987 жыл. Къазан шахар. Торк тийли театралы «Науруз» аты фетивалларыны кезууде Туваны музика эм драма театры Ек Абляны «Къайт, душум (шухуэм), къайт» деген операсына кере салынган оюну кйргозтеди.

Аны баш жигити...тайчыкъды. Анасындан экюсю кылып, жашауында кйрген артыкълыкъланы, кыйынлыкъланы да хорлап, жаратган байтал болганыны юсюндеди спекталы.

Бу кыйын, сейр да сыфатын кыркъ жылдан атлаган Галина Мунзук болмаганы аны кыраганды. Актриса, жигитине келишкен пластика, кызыкъла табып, аузын да келиширип, сабий, таза кёзле бла ойнайды. Тайчыкъ, ёсуп, чарилеге кысыкша башайды. Юнда эм сейр да, мени оюмуна кере, ат чабышу эди.

Театр амалла бла сахнада чаринш кылай торлоу кйргозтор болукду?к? Билмеиме. Тоюу, ол кюннегере бири билмегенме, аны юсюнден савгыш да эмгенме. Мен Туваны театрыны оюнунда кйрген иш а театра мени салгырга да болугуна тошоундардо. Ол режиссёр Алексей Ооржакны фахмуусуну кюнөөнди эди.

Соракхчаланы башындан экише куйду. Бирлери аны юсюне тошдоле, бирсилери уа, темир кибюрге тийип, музикагъа эшитиледи. Ол таукелде Намини - Барону - жашил келери жандыла. Барон насылы эди, бек насылы. Алай ол ёмюру

солунлары кочпен аладыла. Энди ахыр метре къагъанды, бар кючю да жыйыл, байтал, бары да хорлап, биринчи болады.

Ахматны аламот сыфаты

1998 жыл. Къулийланы Къайсан аты Малкър кырал драма театры сахнасында Тейпеланы Алимни «Артугай» деген трагедиясы барды. Режиссёр Къулийланы Борсиди.

Онону ёвге 18-чи ёмюрюна алында болган крти ишди. Мажиоо мильсар жамауатлыгъа христиан бла ислам динде кире башлагъандыла. Айдоболланы аталары Тенгиз бурундан бери келген мажиоолюнюкю сакалыгъа кюрөөнлени болуктурган афганлы бла Жантукъары башха динлеге ырыздыла. Къайсы хорса да, малкър жамауат анга табынырыкды. Алай бла аны миллет магъанасы да барды. Спекталында жашла биринчи (Жантукъары, аны жаныла) хорлап, ол тамыра ишлери, азан да кычырып, бошала эди. Алай мында бир сейрлик иш болганы эди. Христиан дин ючюн жашыла берген Артугайны ролон Бачиланы Ахмат кыраганды. Аны фахмуусуну ючюгенди, ол асыры кеп салып ишленгенден бу сыфат, алгъа жаныла да хорлап, анга баш юсюндечча болганды. Ол кеси жангыз бир кырал, къалганла башха дуния эдиле.

Экинчи кесегинде кульминация сурат бар эди. Аталары Тенгиз, Эки жашы бла оевлеп, жашуу барганыча барсын, къан тегюлюрге болукду деп, Артугайны, Жантукъары да халкъын сакарлыгъа чакырыды. Аталарына кытайрып жазылыны да хорлап, эм бери ерелешедиле аны бла. Жантукъары, башын кетюмри, тутхан жолундан таймазан жыршайды. Алай Артугай - Ахмат - атасына айылып: «Мени кыраганды сен ичигъа-ламганынгды» - дегенди, анга ийнанып, аны къадыраы жангын башлай эдиле.

О, Театр! Жаныз бир актёр, мажиооу, муслиман динге жаныла да хорлап, эм бери жигит болуп, алгъа чыгып кылаган сейр иш. Ахматны аузында атасына кеймеклик, кытайлыгы оюн кеймеклик тилген, тутхан ишини тоюулуу ийнануу, къадыра ышануу да бар эдиле. Бир менсинген кытайлык, ачыулу сансылык тийюл эди. «Таукелю кюн тере» дегенлай, таукелик туудурган, ийнануу кйрөөндиген, жолун кюн жарыткан учунуу эди.

Онону ёвге 18-чи ёмюрюна алында болган крти ишди. Мажиоо мильсар жамауатлыгъа христиан бла ислам динде кире башлагъандыла. Айдоболланы аталары Тенгиз бурундан бери келген мажиоолюнюкю сакалыгъа кюрөөнлени болуктурган афганлы бла Жантукъары башха динлеге ырыздыла. Къайсы хорса да, малкър жамауат анга табынырыкды. Алай бла аны миллет магъанасы да барды. Спекталында жашла биринчи (Жантукъары, аны жаныла) хорлап, ол тамыра ишлери, азан да кычырып, бошала эди. Алай мында бир сейрлик иш болганы эди. Христиан дин ючюн жашыла берген Артугайны ролон Бачиланы Ахмат кыраганды. Аны фахмуусуну ючюгенди, ол асыры кеп салып ишленгенден бу сыфат, алгъа жаныла да хорлап, анга баш юсюндечча болганды. Ол кеси жангыз бир кырал, къалганла башха дуния эдиле.

Экинчи кесегинде кульминация сурат бар эди. Аталары Тенгиз, Эки жашы бла оевлеп, жашуу барганыча барсын, къан тегюлюрге болукду деп, Артугайны, Жантукъары да халкъын сакарлыгъа чакырыды. Аталарына кытайрып жазылыны да хорлап, эм бери ерелешедиле аны бла. Жантукъары, башын кетюмри, тутхан жолундан таймазан жыршайды. Алай Артугай - Ахмат - атасына айылып: «Мени кыраганды сен ичигъа-ламганынгды» - дегенди, анга ийнанып, аны къадыраы жангын башлай эдиле.

О, Театр! Жаныз бир актёр, мажиооу, муслиман динге жаныла да хорлап, эм бери жигит болуп, алгъа чыгып кылаган сейр иш. Ахматны аузында атасына кеймеклик, кытайлыгы оюн кеймеклик тилген, тутхан ишини тоюулуу ийнануу, къадыра ышануу да бар эдиле. Бир менсинген кытайлык, ачыулу сансылык тийюл эди. «Таукелю кюн тере» дегенлай, таукелик туудурган, ийнануу кйрөөндиген, жолун кюн жарыткан учунуу эди.

САРАККУЛЛАНЫ Асият.

ЗАМАН ЭМ КЁЗ КЪАРАМЛА Бурунгулула да ичигиликке къажуу болгандыла

Вино ичере адамла бизни ёмюр башланнгыны юйренгендиле. Къыздыручу ичигеле соймекликни адам уллу боюноклодо да хорлоялмайды. Жамауат арасында ичигилик не заманда да бек уллу гонимхха саналганын келеди.

Тутмак жер бла беднш

Спирт къошуплган ичиге соймеклик бурунгу замандан башлап, бек уллу айып болганды. ичигилеге салынган азап да бек къаты эди. Бурунгу Грецида тоюлмегенлени тутмаклагъа ашыргандыла неда асмакъгъа асхандыла. Спартада куллары, аякларына-башлары билмей тебригини ичирип, адамла арасына чыгаргандыла, шархыла, аяны кйрпю, бу кызыкъланд жийгеринча, келери къачарча. Бурун Римде уа эсирген сенатор деген күүлукъ болганды. Аны борчуна хар хорланд иги да тартып, орталык ичиге сөгеттенин кез туоралары урунуп, аланы кесини кылыкъл-сызлыгына кюлюмсюретип айланган киргенди. Бу жаны бла тыйгъачысы болган римляндары уа къадыра эди оюкуну кырагандыла.

Индияда браминни (дин элипи бир торлюсо) бу жаны бла гонимхха эселесе, анча отда къыздырылган темир суртаудан ичиге сойегени булганган.

Орта ёмюрде да бу тапсыз кылыкъл бла байламлы къажуу ишчи кюймюгъандыла. Франкяланы патчахы Карл Великий аланы биринчи кйреге жазылап, шархыла, аяны сынтханды, алай бла тыйламылганыны кичинден, адамла

арасына чыгарып, чыбыкыла бла тойдорюмде, андан сора да торхамангана нассылызаны уа асмакъгъа асханды.

Францияда бу къаууму келечилерин тутмакъгъа олтуртханды, ахыры бла да ышангы-сызыкъланы уа къулкъларын

оруда бу къужур кылыкълыла кыаты азап да салганды. Иван Грозный патчахлык этгенде тартырга келгенлени иги кесек заманга винодан толган бек болмаг олтуртхандыла. Алай андагы ичиги артык аламот качестволуу болмаганын чертирге кереди.

Ары кыйнаган, мардасындан кыаты градуслу суунуу кыуыгъандыла. Алай жуунуу бир-бирде жазыкълагы иги болуу болмаганды - этлери сюе-

клеринден айырылып ёгленде болгандыла. Алай, айылауыгъа да къарамай, орусда биринчи ичигхала Иван Грозный замандан да ачылыгъандыла. Алай бийик даражалы, жабыкъ шикли кулабгъа ушагъандыла, ары жаланда опричниклени кириге кюймюгъандыла. Бара-баргъан замандан ол юлейни босагалары башхалагъа да бош болганды.

Орусда жарыкъ кёллюте

Бизни кыралда не заманда да ичигилеге жазыкъланы тереди. Алай болганылыкыну

Кырал ичигиликке азап салганы бла бирге, жол да бергенди. Быллай жазымла-галы жуорукъ жашауда жерин тийгенде адамны адыра ичигханда олтурганыны къадыра, аны андан къысыргъа кишини эркинлиги жокъ эди, аладан тошуган аханы жарымы казнагъа болганын себеплени, ол уллу заранга саналганды.

Пётр I патчахы мардасы ичигилик тере болган асамблеягъа кыатышырга тошугенлай турганды.

Ол кеси уа тоюу жолгъа бурунмагъангъа «Знапынче» деген пуд аууругу болган майдалны боюнларына такътанлай айлангырга бори этгенди.

Багъаргъамы отгесе азаларгъамы?

1870 жылы Инглизде уа бу торлю миллетлеге багъаргъа деп энчи учуреденила кураулы тебригенди. Франция уа былагъа шаханан аууруула турган психиатрия клиникаларына къарагандыла. XIX ёмюрде бу болницада дятхаланы ючден бири ичигиликден кыйналганыла болгандыла.

Кеп къыралда спиртил суу-сапагъа кыаы заманда да тыйгъычлык тереге кюрешгенди. Ол жуорукъланы бузгъанлагъа уа уллу тазир неда азап кеджиргенди. Алай жеген жемгууну жангы тех-нологияны болушугуу бла окуяна бир жерде да толусунлай хорлапмагъандыла.

Оле ГЕРЧИКОВ. «АиФ. Здоровье» газет.

Сыйлы Кипан - къарачай-малкър тилге

Къуранг энди къарачай-малкър дин ахлула аудю амал бла тынгарлыгъ болукдула. «Эл-брусюи» фонду башламчылыгы бла аудюкитоп чыккъанды.

Аны прес-службасындан биеге билдиргенди. Къуранны къарачай-малкър тилге Ученек эли имамы Эбзеланы Абу-Юсуф хажы кйрөөнди. «Мен муслиманнамы Сыйлы Кипанга ана тилге кйрөөргени иш жыл болады. Алай боюну а ол жагыдан жаратылганын керюнеди. Шендоу заман къытлыкъдан адамла китал окумайдыла, алай аудюкитопха уа жолда, юде жумушланы тамаллай да тынгарлауы болукду. Алай бла Къуранны аялары тилге бла адамгъа жетеридиле, ол санда жатлюге да. Ол а бек магыналыды» - дегенди хажы.

Къуранны аялары окугъаны уа ким да терк окуяны тамаллай айтханды. Къуранны диктор, Къабарты-Малкърны культурасыны сыйлы күүлукъл-кусу Сосайланы Илиясны ауазды. «Къуран - поэзиядан толлу аламот китапды. Биз аны мильсары театрында жаздыргъанбыз. Хар хархны, хар сёзю да савгыш этип. Эбзеланы Абу-Юсуфну кйрөөмиси аруу тил бла жазылганды. Кипан къарачай тилде «дж» диалект бла жазылды да манга да анга кёберге тошганди. Ал кезиуде кыыйныракъ да болганды, алай бир кесекден анга да юйренгенме» - дейди Сосайланы Илиясы.

Аудюкитоп тукенледет сатылык тийюуду. Аны «Элбрусюиди» Нальчикде офсинде алгърыне неда фонду Интернетде дейтханды («www.elsrudis.org») аунда деген бёлемюнде табаргъа болукду.

Индияда браминни (дин элипи бир торлюсо) бу жаны бла гонимхха эселесе, анча отда къыздырылган темир суртаудан ичиге сойегени булганган.

Орта ёмюрде да бу тапсыз кылыкъл бла байламлы къажуу ишчи кюймюгъандыла. Франкяланы патчахы Карл Великий аланы биринчи кйреге жазылап, шархыла, аяны сынтханды, алай бла тыйламылганыны кичинден, адамла

Проектни режиссору Атыр-заманы Расууду. Аны айтханына кере, бу ишини тамамлауыгъа жыл бла жарым чакълы кетгенди.

ТикалАНЫ Фатима.

